

УДК 796.05.332:796.052.2

ТАКТИКО-СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОГО ЗАХИСНИКА В СУЧАСНИХ ОБОРОННИХ СТРАТЕГІЯХ ГРИ ФУТБОЛЬНИХ КОМАНД

**Андрій ДУЛІБСЬКИЙ, Андрій МАРКОВИЧ, Богдан ВІНОГРАДСЬКИЙ,
Богдан ХОРКАВИЙ, Олег КОЛОБИЧ, Олександр ОГЕРЧУК, Ярослав ГРИСЬО**

*Львівський державний університет фізичної культури,
м. Львів, Україна, e-mail: dulibskyy_andriy@ukr.net*

Анотація. Сучасний футбол переживає черговий динамічний спіралеподібний розвиток, який викликаний, головним чином, перманентною інтенсифікацією і циклічністю гри та глобальною комерціалізацією спорту вищих досягнень. Філософія, концепція і стиль гри багатьох команд високої кваліфікації постійно удосконалюються та істотно видозмінюються в напрямі універсальної гармонізації гри. При цьому спостерігається чітка тенденція: удосконалення наступальних векторів організації та ведення ігрових дій дає поштовх розвитку різноманітних варіантів захисного футболу, а отже, і створенню та модернізації збалансованого й гармонійного футбольного продукту (видовища).

У сучасному футболі ці два взаємозалежні системні процеси відбуваються одночасно. Важлива роль у згаданих процесах належить гравцям, які контролюють ігровий простір перед своїми воротами, – центральним захисникам. У зв'язку з цим, метою роботи є вивчення тактико-стратегічних аспектів змагальної діяльності центрального захисника в сучасних оборонних стратегіях команд із футболу.

Установлено, що центральні захисники в сучасному футболі бездоганно фізично підготовлені, атлетичні та високі на зріст (від 180 см і вище). Це гравці з добре розвинутим умінням грати головою і відмінно діяти у відборі м'яча, а також це насамперед футболісти з сучасною швидкістю ігрового мислення та прийняття правильних ігрових рішень.

Ключові слова: футбол, змагальна діяльність, центральний захисник, тактика футболу, тактико-стратегічна концепція, оборонна стратегія.

ТАКТИКО-СТРАТЕГИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ СОРЕВНОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ЗАЩИТНИКА В СОВРЕМЕННЫХ ЗАЩИТНЫХ СТРАТЕГИЯХ ИГРЫ ФУТБОЛЬНЫХ КОМАНД

**Андрей ДУЛИБСКИЙ,
Андрей МАРКОВИЧ,
Богдан ВІНОГРАДСКИЙ,
Богдан ХОРКАВИЙ, Олег КОЛОБИЧ,
Александр ОГЕРЧУК, Ярослав ГРИСЬО**

*Львовский государственный университет
физической культуры, г. Львов, Украина,
e-mail: dulibskyy_andriy@ukr.net*

Аннотация. Современный футбол переживает очередное динамичное спиралевидное развитие, которое вызвано, главным образом, перманентной интенсификацией и цикличностью игры, а также глобальной комерциализацией спорта высших достижений. Философия, концепция и стиль игры многих команд высокой квалификации постоянно совершенствуются и существенно видоизменяются в направлении универсальной гармонизации игры. При этом наблюдается чёткая тенденция: совершенствование атакующих векторов организации и ведения игровых действий даёт толчок развитию различных вариантов защитного футбола, и как следствие, созданию и модерниза-

TACTICAL AND STRATEGIC CONCEPTS OF THE CENTRAL DEFENDER'S COMPETITIVE ACTIVITIES IN MODERN DEFENSE STRATEGIES OF A GAME OF FOOTBALL TEAM

**Andriy DULIBSKYY, Andriy MARKOVYCH,
Bohdan VYNOHRADSKYY,
Bohdan KHORKAVYY, Oleg KOLOBYCH,
Oleksandr OGERCHUK, Yaroslav HRYSIO**

*Lviv State University of Physical Culture, Lviv,
Ukraine, e-mail: dulibskyy_andriy@ukr.net*

Abstract. Modern football is undergoing another dynamic-spiral development, which is due, primarily, to the permanent intensification and cyclicity of the game and the global commercialization of sport of higher achievements. Philosophy, concept and style of play of many teams of high qualification are constantly being improved and substantially modified in the direction of universal harmonization of the game. There is a clear tendency: the improvement of the offensive vectors of the organization and the conduct of game actions gives impetus to the development of various options of defense football, and thus the creation and modernization of a balanced and harmonious football product (spectacle).

In modern football, these two interrelated system processes take place simultaneously. An important role in these processes belongs to the players who control the

ції сбалансованого і гармонічного футбольного продукту (зрелища).

В сучасному футболі ці два взаємопов'язані системні процеси відбуваються одночасно. Важливу роль в цих процесах належить гравцям, які контролюють ігрове простір перед своїми воротами, – центральним захисникам. Тому метою роботи є вивчення тактико-стратегічних закономірностей змагальної діяльності центрального захисника в сучасних оборонних стратегіях футбольних команд.

Встановлено, що центральні захисники в сучасному футболі фізично сильні, з високими показателями від 180 см і вище. Це гравці з хорошою розвинутою здатністю грати головою і безперечно діяти в обороні м'яча, а також, перш за все, – це футболісти з сучасною швидкістю ігрового мислення і прийняття правильних ігрових рішень.

Ключові слова: футбол, змагальна діяльність, центральний захисник, тактика футболу, тактико-стратегічна концепція, оборонна стратегія.

game space in front of their gates – the central defenders. Therefore, the purpose of the work is to study the tactical and strategic regularities of competitive activity of the central defender in the modern defensive strategies of football teams.

Established that the central defenders in modern football are physically strong, high-growth players (from 180 cm and above) with well-developed ability to play head and play perfectly in the tackle of the ball, and also – above all, football players with the current speed of game thinking and making the right game decisions.

Keywords: football, competitive activity, central defender, football tactics, tactical and strategic concept, defense strategy.

Постановка проблеми. Для науково-технічної революції ХХ–ХХІ століть характерними є не лише бурхливий розвиток науки, відкриття фундаментальних законів світобудови та формування низки нових наукових дисциплін (передусім природничо-наукових), але й системне та ефективне використання здобутого наукового знання у сфері практики [3, 5, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 32].

Отримання наукового знання та його опредметнення у структурах практики стало визначальним чинником суспільного поступу, виміром його прогресивності у стратегічно-прагматичному сенсі [2, 6, 8, 14, 24, 26, 28, 31].

Наука про футбол – це мистецтво передбачення [1, 2, 6, 8, 9, 27, 31, 32]. Аналіз майбутніх шляхів розвитку гри вимагає перманентних зусиль, постійного оволодіння щораз новими і ще новішими умовностями й випадковостями, які реалізуються у футболі, як одній із галузей людської діяльності [2, 3, 8, 9, 10, 24, 26, 29, 31, 32].

Знання, якими володіє людство, становлять основу передбачення. Практика сприяє безперестанному розширенню цих знань. Саме такі процеси відбуваються і в сучасному професійному спорті, зокрема це стосується і найпопулярнішої гри сьогодення – футболу [2, 6, 8, 9, 12, 14, 19, 26, 27, 28, 31, 32].

У практиці сучасного футболу існують три основні оборонні стратегії – *зональний захист*, при якому кожен із гравців захисту «відповідає» за певну ігрову зону футбольного поля, *персональний захист*, де кожен захисник стежить за нападником, атакуючим півзахисником чи іншим гравцем команди суперника, якого йому визначив тренерський штаб згідно з завчасно розробленим тактико-стратегічним планом, і *комбінований захист*, як розумне і продумане поєднання перших двох оборонних стратегій [1, 4, 9, 11, 17, 27, 30, 31].

За допомогою збалансованої та всебічно продуманої оборонної стратегії футбольна команда намагається надати своїм ігровим перевагам більшу тактико-стратегічну цілісність. Необхідно також додати, що найуспішніші та конкурентоспроможні стратегії, як правило, містять елементи як оборонної, так і наступальної стратегій [1, 5, 6, 27, 31, 32].

З метою ефективно організації захисних тактико-стратегічних дій команда повинна упродовж гри демонструвати максимальну компактність в оборонних тактико-стратегічних побудовах [1, 8, 9, 10, 15, 29, 30, 31]. Це означає, що під час атаки команди суперника гравці повинні стежити за розвитком ігрових ситуацій і подій на футбольному полі та не залишати занадто великий простір між собою і партнерами в горизонтальній та вертикальній просторових площинах. Якщо ігрові простори між футболістами однієї команди залишаються

компактними, тоді супротивник не має можливості небезпечно контратакувати, заволодівши м'ячем [1, 9, 11, 15, 17, 18, 30, 31].

Для реалізації цього тактико-стратегічного завдання команда концентрує свої ігрові сили на невеликій ділянці футбольного поля (ширина й довжина такого умовного «квадрата» 35–40 метрів, при цьому контролюють близько 1500 квадратних метрів (загальна площа футбольного поля – 7–11 тисяч квадратних метрів)), що полегшує володіння м'ячем (якщо ж у суперника немає м'яча, він не може становити реальної загрози). Такий підхід допомагає відібрати м'яч, а у разі його втрати – вчасно повернутися в оборону на задалегідь визначені тренерським штабом ігрові позиції. Важливу роль у цьому тактико-стратегічному процесі організації командних дій в обороні відіграє саме центральний захисник.

З урахуванням наведеного наше дослідження є актуальним, оскільки у ньому була зроблена спроба удосконалення методики використання інформації про змагальну діяльність футболістів з метою дослідження техніко-тактичної підготовленості центрального захисника в сучасних оборонних стратегіях команд з футболу.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дослідження виконано згідно зі Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2016 рр. за напрямом «Науково-методичні основи удосконалення системи підготовки спортсменів у футболі з урахуванням особливостей змагальної діяльності» (номер державної реєстрації – 0111U001722).

Метою дослідження є вивчення тактико-стратегічних аспектів змагальної діяльності центрального захисника в сучасних оборонних стратегіях команд із футболу.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати найпоширеніші захисні тактико-стратегічні варіанти ведення гри в центральній зоні футбольного поля в сучасному футболі.

2. Вивчити вплив організації гри в центрі захисної ланки на загальнокомандну організацію та структуру гри в сучасних оборонних стратегіях команд з футболу.

3. Визначити типові зразкові величини основних показників ігрової діяльності центрального захисника в сучасних оборонних стратегіях команд з футболу.

Методи дослідження:

1. Теоретико-методичний аналіз та узагальнення спеціальної наукової і методичної літератури.

2. Теоретико-методичний аналіз та узагальнення матеріалів всевітньої комп'ютерної мережі Інтернет.

3. Аналіз відеоматеріалів футбольних матчів команд високої кваліфікації «Динамо» (Київ, Україна), «Шахтар» (Донецьк, Україна), «Карпати» (Львів, Україна), «Реал» (Мадрид, Іспанія), «Баварія» (Мюнхен, Німеччина), «Барселона» (Барселона, Іспанія), «Челсі» (Лондон, Англія), «Манчестер Сіті» (Манчестер, Англія), «Манчестер Юнайтед» (Манчестер, Англія), «Тоттенхем» (Лондон, Англія), «Арсенал» (Лондон, Англія), а також відеоматеріалів футбольних матчів збірних команд України (національної, молодіжної, юніорської та юнацьких (17–18-річних)). Окрім того, проведено детальний відеоаналіз офіційних ігор збірної команди Львівського державного університету фізичної культури, яка брала участь у чемпіонаті України з футболу серед команд закладів вищої освіти країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Циклічність гри у футбол можна розглядати і з погляду таких основних ігрових фаз:

1. Атака воріт команди суперника.

2. Перехід від атаки воріт команди суперника до оборони власних воріт.

3. Захист власних воріт.

4. Перехід із захисту в напад.

5. Підготовчі дії [1, 5, 9, 10, 11, 17, 18, 27, 31].

Цей умовний перелік циклічних фаз гри у футбол передбачає організацію гри взаємозалежних і взаємозалежних аспектів футбольного мистецтва, якими є оборона й атака. Для сучасного футболу, на думку багатьох спеціалістів [2, 6, 8, 9, 10, 15, 17, 27, 30, 32], харак-

терна високоорганізована багатолінійна оборона, що розпочинається відразу після втрати м'яча чи не зовсім вдалого завершення атаки. В основі оборони своїх воріт – злагодженість, чіткість та спортивна агресивність захисних тактико-стратегічних дій, спрямованих на відбір м'яча і миттєву (за умови відбору м'яча) гостру атакуювальну передачу в небезпечну зону футбольного поля поблизу воріт команди суперника [1, 9, 10, 17, 27].

У циклі п'яти фаз гри (організація атаки – перехід в оборону – організація оборони – перехід в атаку – підготовчі дії) циклічність гри є достатньо гнучкою і може бути по-різному використана упродовж усього футбольного матчу. Деякі команди орієнтуються лише на певні фази, інші – використовують усі фази гри [1, 9, 10, 17, 30, 31, 32].

Центральний захисник (з англійської – «center back» або «central defender» чи «stopper») – позиція (амплуа) гравця поблизу та навколо центральної осі футбольного поля в захисних тактико-стратегічних командних побудовах [1, 16, 17, 22, 30, 31]. Основна змагально-ігрова мета центрального захисника у футболі – вберегти ворота своєї команди в недоторканності, «закрити», «зцементувати» центральну зону футбольного поля перед своїми воротами, а також не дозволити центральному нападникові, атакуювальним півзахисникам чи іншим гравцям команди суперника вийти на ударну позицію біля своїх воріт.

У деяких командах на центральних захисників покладено тільки функцію захисту своїх воріт. Проте в сучасному футболі дуже важливо на цій позиції мати тактично грамотного й розумного в ігровому плані гравця, здатного «бачити» поле, який вміє віддати точну передачу, «відкрити гру» «першою» конструктивною передачею в ігровий простір, а також може миттєво за один–два дотики до м'яча (за потреби це може бути і ведення м'яча з більшою кількістю доцільних дотиків) перевести гру від лінії оборони своїх воріт до зони атаки на ворота суперника у виконанні своєї команди.

У сучасному футболі команди в ігрових тактико-стратегічних схемах (1+4+3+3; 1+4+4+2; 1+4+5+1; 1+4+1+4+1) використовують два, рідше три (1+3+4+3; 1+3+5+2; 1+5+4+1) центральні захисники [1, 8, 9, 10, 17, 30, 31, 32], амплуа яких передбачає виконання змагальних командних завдань на ключовій позиції в захисті воріт своєї команди. Для ефективної змагальної діяльності центрального захисника важлива максимальна чіткість і синхронність виконання тактико-стратегічних дій, доведених до абсолютного автоматизму. Важливим аспектом є також ігрове взаєморозуміння як між гравцями захисної ланки (воротарем, фланговими захисниками, «латераліями», центральними (опорними) півзахисниками [8]), так і між гравцями лінії нападу (нападниками, фланговими півзахисниками, центральними атакуювальними півзахисниками, «вінгерями») (згідно з термінологією теорії та методики спортивних ігор – це тактична «зіграність» гравців різних амплуа) [19, 27, 28].

Центральний захисник у сучасному футболі є «генералом» футбольної «армії» [29, 30], який повинен бути не тільки лідером у змагальній діяльності й навчально-тренувальному процесі, на футбольному полі та в роздягальні, а й провідником прогресивних командних ідей тренерського штабу. Його позиційно-стратегічний стандарт – гра в центрі задньої лінії захисту перед своїми воротами [1, 16, 18]. До того ж це повинен бути гравець, який, окрім найвищої фізичної, психофізіологічної та функціональної готовності, демонструє колосальний спокій і впевненість навіть у надскладних ігрових моментах та ситуаціях.

Раніше, у часи «футболу дуелей» (до моменту зародження «тотального футболу» [9, 10, 27]), вибираючи центрального захисника, оцінювали винятково його фізичні можливості, головним було уміння вести боротьбу чи верхові єдиноборства та антропометричні дані [1, 5, 11]. У реаліях сучасного футболу цих навичок для центральних захисників уже недостатньо. Нині центральний захисник змушений не тільки добре вести швидко-силову боротьбу за м'яч, за кращу ігрову позицію, але й уміти розпочинати атаку команди, а в разі потреби повинен уміти проходити з м'ячем вперед, виходячи на позицію центрального півзахисника чи навіть центрального нападника з метою створення передумов для ефективної атаки воріт команди суперника [9, 15, 17, 19, 27, 28].

Колективний характер футболу вимагає максимального напруження зусиль усієї команди. В інтересах загальної мети команда грає за визначеним заздалегідь планом, за концепцією, яка була розроблена перед конкретною грою [1, 8, 9, 10, 11, 27]. Проте загальна мета не може бути досягнута без спільних дій і зусиль усіх гравців команди. В інтересах досягнення поставленої мети команда вступає в боротьбу за загальним планом, який координує дії кожного гравця команди [1, 9, 10, 27, 32], зокрема це стосується і центрального захисника.

Загальна тактика і загальна стратегія (загальний план певної діяльності, який охоплює тривалий період, спосіб досягнення складної мети [9, 11, 31]) не вирішують усіх глобальних чи часткових питань. У команді є зв'язки та ланки, тактичні завдання яких хоча й сприяють досягненню загальної мети, але в інтересах виконання проміжних завдань у певні моменти гри тимчасово є не такими, як тактика всієї команди [20]. Ідеться про тактику зміни місць нападників чи про зброю захисту – тактику створення положення “поза грою” [8, 9, 10, 11], де важливу роль відіграє центральний захисник.

Виклад основного матеріалу з аналізом отриманих результатів. Під час дослідження змагальної діяльності футболістів різних амплуа, зокрема центрального захисника, футбольне поле було поділено на три ігрові зони, де перша ігрова зона – зона захисту “своїх” воріт (30 м від “своїх” воріт); друга ігрова зона – зона підготовки власних атак і перешкод наступальним діям суперника; третя ігрова зона – зона безпосереднього ведення наступальних дій з метою “взяття” воріт команди суперника (30 м від воріт суперника) (рис. 1) [15]:

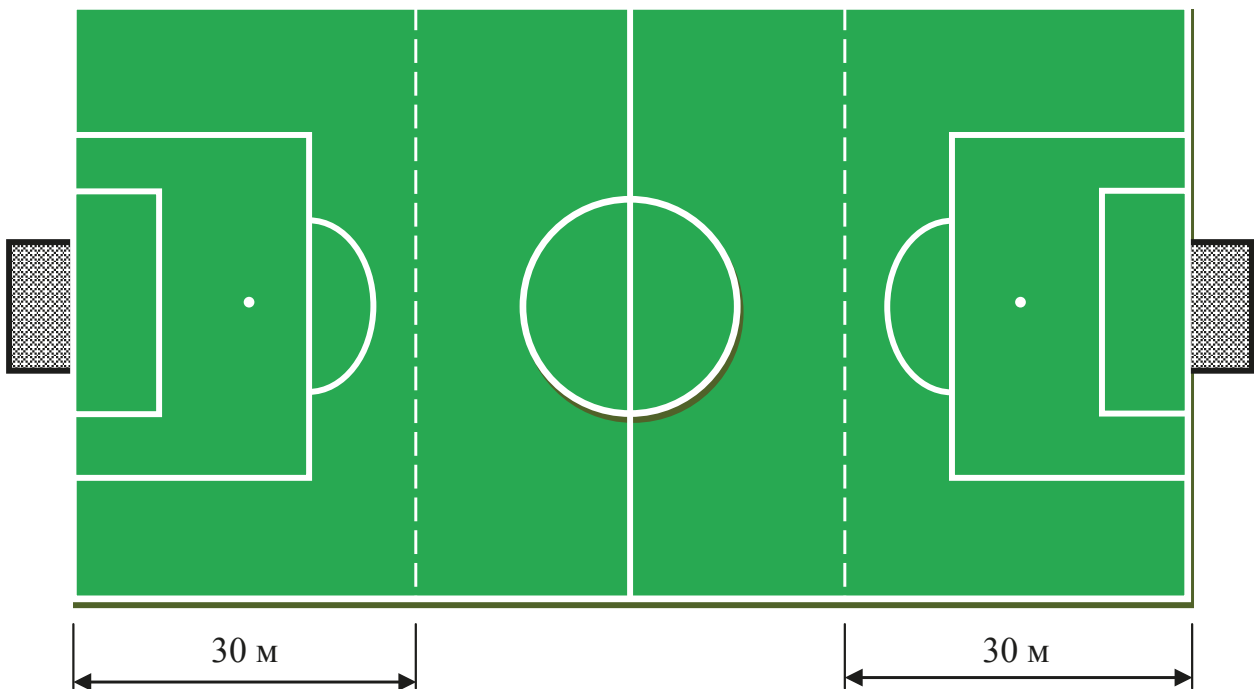

Рис. 1. Розподіл футбольного поля на три умовні зони

У результаті науково-методичної співпраці зі спеціалістами комплексної наукової групи (КНГ) футбольного клубу “Карпати” (Львів, Україна) і КНГ кафедри футболу Львівського державного університету фізичної культури, а також вивчення й аналізу матеріалів всесвітньої комп’ютерної мережі Інтернет, які були присвячені проблемам моделювання змагальної діяльності у спорті, зокрема у футболі, цей підхід у деяких аспектах було удосконалено.

Як наслідок, для визначення техніко-тактичної діяльності у процесі експерименту використовували методику, згідно з якою футбольне поле умовно поділяли на квадрати, площа яких становила 1 квадратний метр, тобто кількість досліджуваних квадратів відповідала площі футбольного поля (рис. 2).

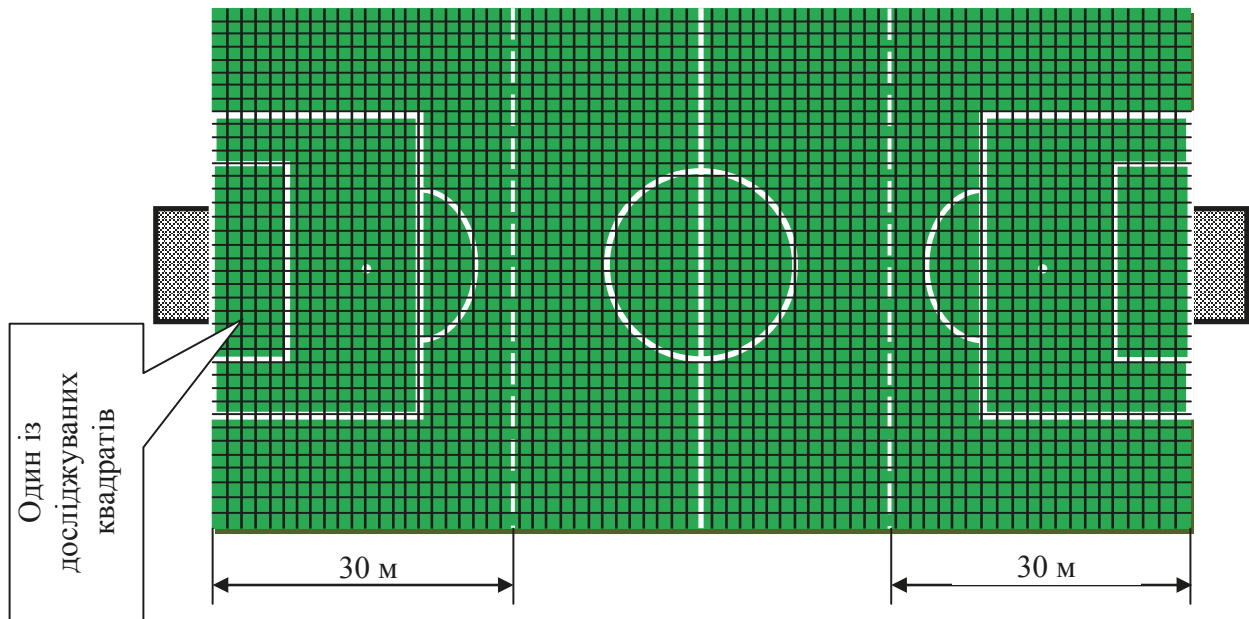

Рис. 2. Футбольне поле, умовно поділене на квадрати

Такий підхід давав змогу точно враховувати розподіл ігрових техніко-тактичних дій футболістів у процесі гри в основних зонах футбольного поля, що сприяло визначенню ігрового вкладу кожного гравця в досягнення командного результату. Спеціально розроблена комп'ютерна програма давала змогу проводити підрахунок техніко-тактичних дій (ТТД) кожного гравця. За допомогою цієї методики було досліджено 29 відеозаписів футбольних матчів за участю висококваліфікованих українських і зарубіжних футболістів.

Фіксацію техніко-тактичних дій з м'ячем у процесі гри проводили з використанням двох видів протоколів. Перший розробили українські спеціалісти науково-методичного центру "Динамо" під керівництвом В. В. Лобановського і А. М. Зеленцова, другий – іноземні фахівці футболу – М. С. Полішкіс і Ю. Я. Поволоцький, який удосконалили фахівці КНГ футбольного клубу "Карпати" (Львів, Україна) та викладачі – спеціалісти КНГ кафедри футболу Львівського державного університету фізичної культури.

У першому протоколі реєстрували загальну кількість індивідуальних ТТД футболістів з м'ячем (11 показників, серед яких: короткі та середні передачі (окремо впоперек – назад і вперед), довгі передачі, ведення, дриблінг (обведення), відбір, перехоплення, перешкоди, передачі головою, удари головою у площину воріт і удари ногою у площину воріт) та відсоток помилок у виконанні таких дій.

У другому протоколі, створеному у вигляді багатовимірної матриці, реєстрували показники колективних тактико-стратегічних дій (КТСД) футболістів (табл. 1).

Таблиця 1

Протокол реєстрації колективних тактико-стратегічних дій футболістів (зразок)

Зона футбольного поля	Колективні тактико-стратегічні дії	Взаємодії футболістів			
		у "двійках"	у "трійках"	у "четвірках"	5 і більше
1	Наступальні	+++ -	++ - -	- +	+ -
	Підготовчі	+++	+ - -	-	+ -
	Захисні	+ - +	- + -	+ - -	- + + - -
2	Наступальні	+++ - -	+ + - + -	+ -	+ - - +
	Підготовчі	- + +	+ - + - +	+ - +	+ -
	Захисні	+ - +	- + -	+ - -	- + + - -
3	Наступальні	- - +	- + -	+ - -	- + + - -
	Підготовчі	+	- + - +	+ - +	+
	Захисні	+ - +	- + -	+ - -	- + + - -

Знаком “+” позначено взаємодії гравців, при яких м’яч залишався в команди, що проводила колективні наступальні дії. Знаком “-” – взаємодії гравців, що призводили до втрат м’яча. Наступальними називалися комбінації, за допомогою яких команда просувалася вперед, незважаючи на протидію суперника. Підготовчими були названі дії, при яких команда зберігала м’яч, змушуючи суперника вести боротьбу за нього, проте захисні побудови команди-суперника не порушувалися. До підготовчих колективних тактичних дій (КТД) були зараховані також ті комбінації, при яких м’яч передавався гравцеві для індивідуального обігрування суперника за допомогою дриблінгу у першій і другій ігрових зонах футбольного поля.

Дані дослідження змагальної діяльності футболістів опрацьовано шляхом внесення зареєстрованих показників у спеціальний протокол і проведення статистичного аналізу. Змагальну активність футболістів визначено за сумарною кількістю виконаних ТТД. Окрім того, коефіцієнт надійності було розраховано як співвідношення точно (безпомилково) виконаних прийомів до загальної кількості виконаних ТТД. Рівень техніко-тактичної підготовленості оцінено за формулою, запропонованою Г. А. Голденко:

$$IO_{mmm} = OC + OY, \quad (1)$$

де IO_{mmm} – інтегральна оцінка техніко-тактичної підготовленості футболістів;

OC – оцінка спеціалізації футболістів;

OY – оцінка універсалізації футболістів.

Усі результати внесено в основний протокол і зіставлено з доступними типовими характеристиками гри центральних захисників.

Результати експерименту продемонстрували, що футболісти частіше реагують на те, як суперник обороняється, і, урахувавши це, продумують подальші тактико-стратегічні атаквальні ходи. При цьому дії захисників залишаються для нападників непідконтрольним параметром, тобто «виманити» когось із гравців суперника з лінії оборони, відкрити зону чи створити чисельну перевагу неможливо без помилок захисників.

Окрім того, було встановлено, що більшість дій гравців на футбольному полі взагалі не має відношення до м’яча. У середньому м’яч був у ногах у футболістів 53,4 секунди, і з м’ячем вони пробігали максимально 191 метр за гру.

Іншими словами, той відрізок – менше ніж хвилина, який гравець у середньому працює з м’ячем, – це близько 1% усього часу, який спортсмен проводить на футбольному полі. Ці цифри також вражають, якщо поглянути на дистанцію, яку гравець (залежно від амплуа) пробігає за матч – близько десяти–одинадцяти–дванадцяти кілометрів. Тобто з м’ячем упродовж матчу гравець долає приблизно 1,5–2% змагальної бігової відстані.

Коли м’яч все-таки перебуває у гравця, середня кількість дотиків за одне “володіння” дорівнює двом, а тривалість такого “володіння” в середньому – 1,1 секунди. А втім, ця тривалість варіюється залежно від позиції футболіста. Отже, дії гравців на полі рідко мають відношення до м’яча, оскільки 99% часу вони його не торкаються, 98,5% ігрового часу гравці пересуваються без м’яча. Коли футболіст нарешті торкнувся м’яча, з ним відразу ж доводиться «розлучатися» (виконувати передачі, удари, долати спроби відбору м’яча та ігрових перешкод гравців команди суперника) [20, 21]. Це і є «мова» сучасного футболу, у якому «бігає» м’яч, а кількість дотиків до м’яча – максимально мінімізована й максимально відповідальна. Кожна точна і правильна ігрова дія з м’ячем у сучасному футболі є надважливою.

Часто центральні захисники йдуть у штрафний майданчик суперника під час розіграшів кутових та штрафних ударів, (що також підтвердили результати експерименту), оскільки вміння грати головою і високий зріст дають змогу їм безпосередньо бути загрозою для її суперника [2, 3, 9, 10 11, 17, 30, 31].

Центральний захисник повинен контролювати широкий ігровий простір у штрафному майданчику. Зазвичай, під час ведення захисних тактико-стратегічних дій у всіх гравців є п’ять основних орієнтирів: м’яч, ігровий простір, ворота своєї команди, гравці суперника

і партнери з команди (рис. 3). Кожна ігрова дія повинна бути результатом, який базується на цих п'яти орієнтирах [23].

На думку Хосепа Гвардіоли, яку підтримує значна кількість спеціалістів футболу [2, 3, 8, 10, 20, 21, 22, 23, 24, 30, 31], у сучасному футболі, як правило, у багатьох ігрових епізодах не треба бігати за гравцями команди суперника, треба закривати ігровий простір між ними. І це також одне з ключових завдань сучасного центрального захисника.

Значна частина центральних захисників мають високий зріст, що дає змогу їм відбивати головою м'ячі, які потрапляють у штрафний майданчик. Проте часто у футбольних командах грають центральні захисники невеликого зросту, які володіють високою технікою відбору м'яча, мистецтвом «першої» передачі, умінням підстраховувати партнерів чи вміло керувати всією лінією оборони.

У цьому амплуа, окрім того, ще можуть виступати спортсмени, котрі фізично сильні і витривалі, проте менш технічно підготовлені, оскільки їхня функція полягає в тому, щоб блокувати підходи до штрафного майданчика і не допускати, щоб гравці суперника створювали небезпечні моменти поблизу воріт команди, яка організовує захист своїх воріт [22, 23].

Центральна зона – дуже важлива частина футбольного поля. Окрім номінальних центральних нападників, у цю зону можуть прийти («увірватися») крайні нападники або півзахисники команди суперника. У сучасних багатолінійних системах оборони центральний захисник є, як правило, передостанньою (перед воротарем і воротами), і тому дуже важливою, лінією захисту своїх воріт [1, 11, 17, 18, 28, 29, 30, 31].

З метою деталізованого аналізу гри центрального захисника високої кваліфікації було проаналізовано і вивчено показники змагальної діяльності двох кращих «центрбеків» англійської Прем'єр-ліги в сезоні 2013–2014 рр. (Джон Террі («Челсі», Англія) та Венсан Компані («Манчестер Сіті», Англія), а також кращих центральних захисників провідних футбольних клубів англійської Прем'єр-ліги у першій половині сезону 2017–2018 рр. (табл. 2) [22, 23, 24].

Команди, які практикують гру від оборони, змушені постійно шукати нові рішення проти наступальних потуг суперника, і навпаки – команди, в основу тактико-стратегічної концепції яких покладено наступальний алгоритм, шукають протидію організованим оборонним стратегіям [1, 2, 3, 8, 9, 10, 11, 27, 30, 31], про що свідчать показники змагальної діяльності центральних захисників, представлених у табл. 2.

Сутність оборонної стратегії в сучасному футболі, як елемента тактико-стратегічної концепції, полягає в тому, щоб змусити суперника дійти до висновку про неможливість, небажаність, а тому й неспроможність атаки на захисні позиції команди супротивника [1, 20, 25]. Чітка оборонна стратегія позбавляє суперника стимулів для ведення наступальних дій та зміцнює захисні тактико-стратегічні основи своєї команди [11, 23]. Ефективна оборонна стратегія в сучасному футболі відіграє важливу роль навіть за наявності рішучої наступальної чи контрнаступальної стратегії.

Кожна оборонна стратегія використовує три основні тактико-стратегічні прийоми:

- підвищення рівня структурно-організаційних бар'єрів ведення захисних тактико-стратегічних дій;
- передбачення відповідних ефективних заходів у відповідь;
- позбавлення суперника стимулів до наступальних тактико-стратегічних дій [1, 6, 11].

Ідеальною оборонною стратегією є, на думку багатьох вітчизняних і зарубіжних фахівців футболу, атака воріт суперника [1, 9, 11, 15, 16, 18, 27, 28, 31, 32]. Ефективні та вчасні дії у відповідь на атаку суперника – важлива складова частина оборонної стратегії. Дії у відповідь необхідно застосовувати якомога раніше.

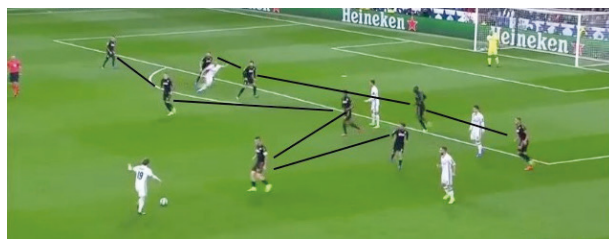

Рис. 3. Основні орієнтири футболістів у грі в захисті: м'яч, ігровий простір, ворота своєї команди, гравці суперника і партнери зі своєї команди

Таблиця 2

Показники змагальної діяльності центральних захисників провідних футбольних клубів Прем'єр ліги Англії

№ з/п	Ім'я та прізвище футболіста (футбольний клуб, в якому виступає гравець)	Сезон (роки)	Амплуа	Зіграні матчі	Ігровий час (хв)	Ігри в основному складі	Вихід на заміну	Замінений	Передачі м'яча	Точність передач м'яча (%) (1 тайм)	Точність передач м'яча (%)	Успішні єдиноборства	Програні єдиноборства	Успішні єдиноборства (%)	Програні єдиноборства	Успішні єдиноборства вверху	Програні єдиноборства вверху	Успішні єдиноборства вверху (%)
1	Гарі Кехілл, «Челсі» (Англія)	2017–2018	ЦЗ	7	495	6	1	0	265	83,4	70,9	22	15	59,5	12	11	52,2	
2	Жоель Матіп, «Ліверпуль» (Англія)	2017–2018	ЦЗ	11	990	11	0	0	746	88,6	78,9	56	23	70,9	27	5	84,4	
3	Давід Луїс, «Челсі» (Англія)	2017–2018	ЦЗ	8	717	8	0	0	409	86,6	69,7	45	36	55,6	14	12	53,8	
4	Пер Мертезакер, «Арсенал» (Англія)	2017–2018	ЦЗ	3	270	3	0	0	169	90,5	86,2	25	7	78,1	21	5	80,8	
5	Філ Джонс, «Манчестер Юнайтед» (Англія)	2017–2018	ЦЗ	11	895	11	0	2	501	92	83,3	45	18	71,4	23	7	76,7	
6	Лоран Косцельни, «Арсенал» (Англія)	2017–2018	ЦЗ	8	715	8	0	1	540	87,4	82,8	54	27	66,7	31	19	62	
7	Ніколас Отаменді, «Манчестер Сіті» (Англія)	2017–2018	ЦЗ	11	971	11	0	1	932	92	86,9	54	32	62,8	30	14	68,2	
8	Шкодран Мустафі, «Арсенал» (Англія)	2017–2018	ЦЗ	5	450	5	0	0	340	87,6	80,9	32	25	56,1	17	14	54,8	
9	Тобі Альдервейрелд, «Тоттенхем Хотспур» (Англія)	2017–2018	ЦЗ	10	900	10	0	0	692	85,7	77,9	36	32	52,9	13	20	39,4	
10	Ерік Бай, «Манчестер Юнайтед» (Англія)	2017–2018	ЦЗ	8	720	8	0	0	350	86	75,8	34	20	63	12	5	70,6	
11	Деян Ловрен, «Ліверпуль» (Англія)	2017–2018	ЦЗ	8	485	6	2	1	377	85,4	69,6	40	17	70,2	28	11	71,8	
12	Кріс Смоллінг, «Манчестер Юнайтед» (Англія)	2017–2018	ЦЗ	6	465	5	1	0	222	87,4	72,7	30	10	75	19	3	86,4	
13	Джон Террі, «Челсі» (Англія)	2013–2014	ЦЗ	38	3420	38	0	0	1604	89,6	74	159	56	74	99	37	72,8	
14	Вінсент Компані, «Манчестер Сіті» (Англія)	2013–2014	ЦЗ	25	2032	23	2	2	1232	87,3	77,3	93	76	55	38	24	61,3	
Середні значення показників змагальної діяльності центральних захисників провідних футбольних клубів Прем'єр-ліги Англії									86,5	75,7	48	17	70,2	29	12	72,5		

Виникнення ситуацій “один в один” у форварда супротивника проти одного з футболістів у лінії оборони є неприпустимим, тому безпосереднім обов'язком центральних захисників є нейтралізація такої небезпеки. Цього можна досягнути завдяки чітко продуманим поперечним і поздовжнім тактичним переміщенням гравців на футбольному полі. Центральний захисник повинен намагатися займати позицію поблизу лінії можливої передачі м'яча, яка проходить від гравця, що володіє м'ячем, до форварда, який перебуває поряд із захисником (схема 1) [8].

Таким чином, блокується або перехоплюється можлива проникна передача. Проте встежити за діями форварда, який постійно змінює своє розташування на футбольному полі, і при цьому контролювати м'яч дуже складно. Для цього центральні захисники завжди повинні підказувати один одному куди рухається форвард супротивника. Зазвичай, дають прості та короткі підказки «Вліво!» чи «Вправо!» залежно від вектора руху нападника команди суперника (схема 1).

Сьогодні в сучасному футболі зростає усвідомлення того, що в динамічному та мінливому футбольному середовищі команди повинні використовувати гнучкі динамічні тактико-стратегічні концепції. Підставою для цього є інноваційне стратегічне мислення, яке може бути передумовою інноваційного розвитку сучасного футболу, зокрема українського професійного та дитячо-юнацького футболу [2, 6, 8, 15, 18, 21, 26].

Перспективи подальших пошуків полягають у вивченні та науково-аналітичному осмисленні змагальної діяльності гравців захисних ігрових амплуа в сучасних оборонних стратегіях команд із футболу.

Висновки:

1. У сучасному футболі відбувається зміщення акценту з вивчення тактичних взаємодій на цілісне стратегічне мислення з одночасною проекцією на філософію інноваційної поведінки гравців, тренерів, фахівців, що відображається у прагненні до ідентифікації проблем та їх передбачення. Це реалізується в програмуванні багатовимірних сценаріїв з урахуванням умов, у яких буде функціонувати футбол майбутнього.

2. Навчання, виховання, удосконалення та розвиток висококваліфікованого центрального захисника може виявитися досить складним завданням. Простота дій гравців цього амплуа, як видається на перший погляд, є дуже оманливою. Для центрального захисника недостатньо тільки добре вести силову боротьбу і постійно стежити за переміщеннями гравців супротивника в зоні оборони своїх воріт.

3. Зріст висококласного центрального захисника в сучасному футболі коливається від $179,8 \pm 3,7$ см до $188,1 \pm 9,5$ см, $p < 0,01$, вага – від $77,6 \pm 5,9$ кг до $87,9 \pm 7,1$ кг, $p < 0,01$, худорлявість (відсоток жирової тканини) – від $12,4 \pm 1,9\%$ до $14,5 \pm 2,1\%$, $p < 0,01$.

4. Для центрального захисника високої кваліфікації типово-зразковими є такі показники ігрової діяльності: сума техніко-тактичних дій в одному матчі – від 68 ± 9 до $111,2 \pm 3,5$, при браку (неточних техніко-тактичних діях) – від 12 до 19%, кількість передач – від $34 \pm 2,5$ до $100 \pm 7,2$ при точності (передача дійшла до партнера) від 73% і вище.

5. Для центрального захисника високої кваліфікації характерним є різнобічне застосування широкого арсеналу техніко-тактичних дій під час гри. Вагоме значення в ігровій діяльності висококваліфікованого центрального захисника мають кількісні показники відбо-

ру м'яча в різних зонах футбольного поля (на своїй половині поля $9,7 \pm 3,4$; у середині поля $3,1 \pm 0,7$; на половині поля суперника $1,2 \pm 1,1$), довгі передачі м'яча вперед, поперек і назад ($2,8 \pm 2,5$; $2,5 \pm 0,5$; $1,1 \pm 1,2$) та короткі і середні передачі вперед ($10,4 \pm 1,8$; $10,2 \pm 1,3$), назад і поперек ($7,5 \pm 3,9$; $10,1 \pm 1,8$).

6. До висококласного центрального захисника, як і загалом до гравців усієї команди, висувають вимоги високої мобільності під час організації будь-якого наступального або оборонного маневру. За одну гру гравець цього амплуа пробігає в різному темпі та з різною інтенсивністю від 8100–9300 до 10100–11350 метрів.

7. Індивідуальні тактико-стратегічні дії центрального захисника підпорядковуються колективній грі, що жодною мірою не зменшує переваг окремих «яскравих» гравців, які є лідерами у своїх командах. При цьому не варто забувати про імпровізацію, яка може бути як індивідуальною, так і командною, вносячи до гри елемент тактичної несподіваності та ігрового дезорієнтування суперника.

8. Необхідно відзначити, що в сучасному футболі основне розташування гравців упродовж матчу може варіюватися. Це стосується і тактико-стратегічних аспектів гри центральних захисників команди. Залежно від ігрової ситуації, тактико-стратегічної необхідності та розвитку подій на футбольному полі, у центральній частині може опинитися будь-який гравець, зокрема й воротар. Проте безпосередньо відповідальним за важливий центральний плацдарм є, безумовно, центральний захисник. Таким чином, для досягнення успіху має значення не так сама тактична система, що є формою, як зміст гри і способи її організації та ведення командою продуманих до найменших деталей ігрових тактико-стратегічних дій.

Список літератури

1. Бэтти Э. Современная тактика футбола / пер. с англ. – Москва : Физкультура и спорт, 1980. – 135 с.
2. Виноградський Б. Ефективність виконання стандартних положень у футболі [Електронний ресурс] / Виноградський Б., Дулібський А., Хоркавий Б., Колобич О. // Спортивна наука України. – 2016. – № 3 (73). – С. 9–14. – Режим доступу: <http://sportsscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/421/405>.
3. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму / Горкгаймер М. – Київ : ППС, 2002, 2006. – 338 с.
4. Гриндлер К. Техническая и тактическая подготовка футболистов / Гриндлер К. – Москва: Физкультура и спорт, 1989. – 243 с.
5. Дахно І.І. Зовнішньоекономічний менеджмент. Оборонна стратегія / Дахно І.І. – Гл. 14. – 568 с.
6. Дулібський А. Вплив проявів швидкісних якостей футболістів на ефективність виконання стандартних положень [Електронний ресурс] / Дулібський А., Виноградський Б., Хоркавий Б., Колобич О. // Спортивна наука України. – 2016. – № 5 (75). – С. 28–39. – Режим доступу: <http://sportsscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/451>
7. Дулібський А. Спортивний відбір у футболі : навч.-метод. посіб. / Дулібський А., Яценко А. Г., Ніколаєнко В. В. – Київ : Федерація футболу України, 2003. – 135 с.
8. Дулібський А. Структурно-змістові компоненти змагальної діяльності центрального (опорного) півзахисника в сучасному європейському футболі [Електронний ресурс] / Андрій Дулібський, Тарас Завійський, Богдан Виноградський // Спортивна наука України. – 2016. – № 5 (75). – С. 10–19. – Режим доступу: <http://sportsscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/606/586>
9. Тактика и стратегия в футболе / Зеленцов А. М., Лобановский В. В., Ткачук В. Г., Кондратьев А. И. – Київ : Здоров'я, 1989. – 192 с.
10. Зеленцов А. М. Моделирование тренировки в футболе / Зеленцов А. М., Лобановский В. В. // 2-е изд. перероб. й доп. – Киев : Альтерпрес, 1998. – 216 с.
11. Качалин Г. Д. Тактика футбола / Качалин Г. Д. – Москва : Физкультура и спорт, 1986. – 128 с.

12. Кримський С. Б. Запити філософських смислів / Кримський С. Б. – Київ : ПАРА-ПАН, 2003. – С. 3.
13. Кримський С. Б. Смысл постісторії / Кримський С. Б. // Філософська думка. – 2006. – № 4. – С. 23.
14. Людина в сучасному світі : колект. моногр. : в 3 кн. / за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 577 с.
15. Моделювання тактичних дій у процесі підготовки юнацьких команд з футболу : метод. посіб. / Дулібський А. В. – Київ : Федерація футболу України, 2003. – 131 с.
16. Петухов А. В. Футбол. Формирование основ индивидуального технико-тактического мастерства юных футболистов. Проблемы и пути решения / Петухов А. В. – Москва : Советский спорт, 2006. – 232 с.
17. Подготовка футболистов. Теория и практика / Г. В. Монаков. – Москва : Советский спорт, 2005. – 288 с.
18. Практикум з футболу: [теоретичні та методичні основи тренування футболістів] : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Київ, 2003. – 178 с.
19. Сергієнко Л. П. Спортивний відбір: теорія та практика : у 2 кн. / Л. П. Сергієнко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 784 с.
20. Техніко-тактична підготовка юних футболістів / А. В. Дулібський, Й. Г. Фалес. – Київ : ФФУ, 2001. – 61 с.
21. Хоркавий Б. В. Особливості розвитку фізичних якостей юних футболістів за допомогою неспецифічних і специфічних засобів [Електронний ресурс] / Богдан Хоркавий, Олександр Огерчук, Олег Колобич // Спортивна наука України. – 2017. – № 2 (78). – Режим доступу: <http://sportscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/issue/archive>
22. John George Terry [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.squawka.com/news/category/squawka-analysis>.
23. The role of a central defender [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.upv.es/investigacion/estructuras>.
24. Vincent Jean Mroy Kompany [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.optasports.com>.
25. Guida Tecnica Per Le Scuole Di Calcio / Federazione Italiana Giuoco Calcio: Settore Giovanile e Scolastico. – Roma, 2008. – 572 p.
26. Khorkevyy B. Gargula L. Szkolenie młodzieży na Ukrainie. Nowoczesna Piłka Nożna. Teoria i Praktyka. Współczesne koncepcje szkolenia młodych piłkarzy nożnych. – Opole, 2016. – S. 70–86.
27. Michels R. Team Building: The Road to Success / R. Michels : Cardinal Publishing Group, 2001. – 298 p.
28. Pircher M. Differenzielles Torschusstraining Im Fußball / M. Pircher. – Munchen : Stiebner Verlag GmbH, 2009. – 120 s.
29. STEPS TO BECOMING A SUCCESSFUL CENTRAL DEFENDER by Ivan Bobanovic Last updated Mar. 25, 2010 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.goalden.com/2010/03/5-steps-to-becoming-a-successful-central-defender/>
30. SOCCER POSITIONS & FIELD TACTICS by Ivan Bobanovic [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.goalden.com/category/positions-field-tactics/>
31. Ruiz L. Spanish Soccer Coaching Bible: Youth & Club / L. Ruiz. – Michigan : Reedswain Publishing, 2002. – Vol. 1. – 308 p.
32. The Future Game – Elite. The Football Association Technical Guide For Young Player Development / The Football Association. – London, 2010. – 275 p.

Стаття надійшла до редколегії 25.08.2017

Прийнята до друку 22.09.2017

Підписана до друку 31.10.2017